

OLVASÓNAPLÓ

PÁRHUZAMOK ÉS KÖLCSÖNHATÁSOK

Szomszédság és közösség. Délsláv—magyar irodalmi kapcsolatok.
Szerkesztette Vujicsics D. Sztoján.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

Vannak korok, amikor az élet minden területén fordulópontot jelentő nagy vállalkozások következnek be, és a cselekvés üteme annyira felgyorsul, mintha (és így igaz is) pár esztendő alatt évszázados mulasztásokat kellene behozni. A tevékenység majd minden területén ez a beérés idejétől függ, amikor az autodidakta kézművesek és a magányos úttörők, fölfedezők, kutatók után már tudományos intézmények tudósai — ez esetben irodalomtörténészek, esztéták, filológusok, nagy felkészültségű műfordítók — gyűjthetik egybe az idők során összegyűlemlt vagy szétszóródott értékes anyagot, töredékeket, alkotásokat, levéltári feljegyzéseket, kísérletezéseket, hogy szellemtörténeti síkon az időszzerű követelményeknek megfelelően tudományos igényvel dolgozzák fel a rendelkezésükre álló anyagot.

Az eddigi elszigeteltség helyett a közvetlen kapcsolatok szinte tervszerű kiépítésére van szükség, hogy az alig ismert levéltárakból, múzeumokból, kolostori, egyetemi, városi vagy magánkönyvtárakból a kéziratok hagyatékokkal együtt előkerüljenek azok az ismeretlen adatok, csak részleteiben ismert mozgalmak, kezdeményezések, olykor egyéni törekvések nyomai, amelyeket eddig csak itt-ott említettek meg, vagy minden időbeli és térbeli összefüggéstől függetlenül taglaltak az íródeákok, királyi udvari titkárok, illuminátorok, kódexírók, könyvtári adatgyűjtők, később írók, költők, nyelvészek, népdalgyűjtők jegyezték fel, alkottak, vagy (elég ritkán) műfordítók juttattak el egyik könyvtárból vagy országból a másikba, egyik írótól a másikig. Hogy sokáig hol tartottunk, itt csak egy irodalomtörténetileg örökbecsű példát emelek ki: Goethe és Vuk Karadžić levelezéseit. Diákkoromban úgy hatott ez rám, mint Kolumbusz Kristóf életének története... Fél évszázaddal ezelőtt!

Napjainkban már nincsenek ilyen »diákat ámulatba ejtő csodák«. A fejlődés szilárdan kiépített lépcsőin eljutottunk odáig, hogy ez a témédék irodalmi, szellemtörténeti anyag tudományos feldolgozásra kerülhetett. Az első ilyen köteteket csak az örömmel teli elismerés hangján köszönhetjük, mert alig ismert, vagy eddig ismeretlen értékekkel gazdagodtunk, és — ahogy a bevezetőben jelzett távlatok ígéri — még gazdagodni fogunk.

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének gondozásában, a belgrádi Szerb Művészeti és Tudományos Akadémia, valamint a zágrábi Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia Modern

Irodalom Osztályának közreműködésével nemrégiben jelent meg *Szomszédság és közösség* címmel a délszláv—magyar irodalmi kapcsolatokról szóló kötet, amely az eddig csak szűkebb irodalmi körökben és csak részleteiben ismert irodalomtörténeti jelentőségű anyagot ezúttal tudományos gondossággal, időrendi feldolgozásban juttatta el az olvasók asztalára és természetesen a főiskolák, egyetemek könyvtárába.

Ez a mű több mint öt évszázad felhelhető anyagával »a délszláv—magyar irodalmi érintkezések főbb mozzanatait kívánja megvilágítani a párhuzamok és a kölcsönhatások tudományos igényű elemzésével és értékelésével«.

Amikor egy ilyen méretű tudományos munkáról van szó, érthető az akadémiai szerkesztőség tartalmi megjelölésének tömör leszűkítése, mert a terjedelmesebb beharangozás helyett maga a mű beszél magáról. De alighogy kimondjuk ezt, utána mindjárt a kötet bevezetője arra utal, hogy a környező közép-európai — és európai — irodalmak kapcsolatainak bemutatása után most került sor azoknak a szellemi kapcsolatoknak a részletes feltárására, amelyek minket a délszláv—magyar irodalmi érintkezések és a több mint fél évezredes kapcsolatok hiteles adatainak ismerete minden vonatkozásában most hatványozottan érdekel. Hiszen a szellemi áramlatok sem a humanizmus kora előtt, sem a felvilágosodás kora után nem haladtak külön utakon, még ha időben itt vagy ott némi eltolódás, lépésvesztés is mutatkozott. A közös vonatkozások a legrégibb följegyzésekben mindig föllelhetők, s ha időnként megszakadtak is, azokat csak a közbejött háború és közvetlen a háborúk utáni évek vákuumjai szakították meg. De amint a fejlődésnek újra utat engedett a béke légköre, az irodalmi tevékenységek megint felújultak, megörökítették korukat, sőt szélesebb vonásokkal kirajolták a jövő körvonalait is.

Ebben a kötetben huszonegy szerző munkájával találkozunk. Jóllehet a tanulmánygyűjtemény alcímében a délszláv—magyar irodalmi kapcsolatokat jelzi, a közzétett összehasonlító irodalomtörténeti elemzésekben, esszékben, összefoglaló írásokban és irodalomtörténeti igényű kritikákban csupán a szerb és a horvát irodalommal kiépült kapcsolat feltárásával találkozunk. Pável Ágoston évtizedeken át sok tekintetben értékes tevékenységet fejtett ki a szlovén—magyar irodalmi kapcsolatok feltárásán, idevonatkozólag nem egy tanulmánya, elemző írása jelent meg, amelyeket még töredékeiben is kár volt mellőzni, annál is inkább, mert a műfordításokon kívül ilyen munkákkal manapság alig találkozunk, s féltő, hogy a kutatások elkövetkező szakaszában a komparatív irodalomtörténettel foglalkozók még nehezebb feladatok elé kerülnek, hiszen az eddigi munkák is csak részlegesen s időben nem nyúlnak a mélybe.

Ezért — és a közölt tanulmányokkal, elemzésekkel kapcsolatosan — ha teljességre törekvésről nem is beszélhetünk, a kötet mégis felüli irodalmi kapcsolataink legényegesebb korszakait a XV. századtól napjainkig. Nem egy tanulmány olyan mélyen merül az összehasonlító vizsgálatba, hogy akár egy igényesebb monográfia színopszisének is tekintethető, és jóval kevesebb az olyan közlemények száma, ahol az író inkább az összefoglalásra és a bibliográfiai jegyzetek gondos rendszerezésére törekedett. Épp ennek kiegészítő magyarázataként közli a kötet bevezetője: »A nagy irodalmi korszakok, jelentős irányzatok és áramlatok összefoglalóbb jellegű, komparatív bemutatása — különösen négy irodalom rétegződésében — egyelőre csupán megközelíthető, de nem is mindig a három délszláv, valamint a magyar irodalom összesítő párhuzamba állításával. A humanizmus, felvilágosodás, az avantgarde irodalmának összevetését, még ha részlegesen is, de megkíséreljük — annak tudatában, hogy a reneszánsz, barokk, klasszicizmus, romantika, realizmus, vagy éppenséggel századunk irodalmának komplexebb komparatív vizsgálatát a legközelebbi jövő sürgető feladatának kell tekintenünk.«

A közölt tanulmányok, elemzések között nem egy olyan írással is találkozunk, amely a délszláv—magyar irodalmi kapcsolatok és érintkezések kiemelkedő alakjaival foglalkozik és terjedelmében is korszakot jelöl meg. Sziklay László Vitkovicz Mihály — Mihailo Vitkovicz kétnyelvű költő sokoldalú irodalmi tevékenységével foglalkozik, kitérve olyan mozzanatokra (levelezésekre is), amelyek mindkét oldalon elősegítették az eredményesebb szellemi erjedést és a kölcsönhatások közelebbi felismerését is. Fried István igen komoly munkát végzett dr. Székács József szerepének feldolgozásában. Nemcsak a szerb népköltészet hangyaszorgalmú fordítóját mutatja be, hanem korának szélesebb körű irodalmi tevékenységére is fényt vet. Hasonlóan fokozott figyelmet követel meg az olvasótól az a néhány tanulmány, amely kiszélesíti ennek az írói tevékenységnek a területét a nyelvészetre, a társadalmi és politikai kapcsolatokra is, mint például Ivo Frangeš zágrábi akadémikus dolgozata Mažuranić *a horvátok a magyaroknak* című röpiratáról, Miodrag Popović esszéje a szentendrei születésű szerb író szerepéről (*Jakov Ignjatović 1848-ban*). Itt nem csupán a múlt század kiemelkedő tehetségének sokoldalú alkotómunkáját mutatja be, hanem Ignjatovićot mint a kelet-európai forradalmi megmozdulások aktív résztvevőjét is. Sok tekintetben hasonló értelemben kiemelkedő Póth István tanulmánya Jovan Jovanović Zmajról, a mindkét irodalomban szinte egyformán élő költőről: Petőfi, Arany és Madách kitűnő szerb fordítójáról.

A kötetben közölt huszonegy szerző munkájának részletes értékelése egy tudományos elemzés feladata lesz a következő kötet előkészítése előtt. Erre a munkára felkészülő irodalomtörténészek, tudósok itt rendkívül gazdag anyagra találnak, akár a XV., XVI. századbeli irodalmi kapcsolatokról lesz szó, akár Robert Auty oxfordi professzor magyar, szerb, horvát és szlovén vonatkozású nyelvtörténeti elemzéseit taglalják, vagy Szeli István sok új adatot ismertető tanulmányát *a magyar és szerb felvilágosodás párhuzamos vonásairól*, vagy Borri Imre kötetbe álló irodalomtörténeti munkáját *A magyar, a szerb és a horvát avantgarde*-ről. Lőrinc Péter ugyancsak az irodalmi érintkezések és kölcsönhatások kivételes értékeit ismerteti a Híd két háború között megjelent számaiból.

Az ímént arról szoltunk, hogy az akadémiai szerkesztőség ennek az igényes és körültekintő kutatást követelő munkának kiadásakor nem is gondolhatott arra, hogy az irodalmi kapcsolatok minden mozzanatát, fejezetét felölelje. Mégis, még ez a rövidebbre szabott terv is, amely hétnyolc esztendővel ezelőtt készült el, sajnos nem valósulhatott meg teljes egészében, mert a közreműködésre felkért tudósok, írók közül Vaso Bogdanov ismert zágrábi történész, Đorđe Sp. Radojčić belgrádi és Sinkó Ervin újvidéki akadémikus, akit *Krleža műve és a magyar irodalom* című tanulmányának megírására kértek fel, időközben elhunyt.

Még egy kérdés azonban kielégítő válasz nélkül maradt a kötet bevezetőjében, illetve ahhoz a mondathoz, amely így szól: »Bármennyire is kívántuk, nem állt módunkban külön tanulmányt szentelni Szenteleky Kornél (1893—1933) és a jugoszláviai magyar írók két háború közötti közvetítő szerepének«, hozzá kell fűznünk egy-két mondatot.

Ebből az irodalomtörténeti szempontból új távlatokat jelentő munkából a mi emberöltőnk úttörői közül kimaradtak: Csuka Zoltán, Debreczeni József, Herczeg János, Dudás Kálmán és még néhány író, aki nemcsak mint műfordító végzett a legmagasabb helyről is elismert munkát a délszláv—magyar irodalmi kapcsolatok terén, hanem évtizedeken át kutatásokkal, tanulmányokkal, személyes érintkezések útján is sokban hozzájárult ahhoz, hogy kapcsolataink mind gazdagabbak legyenek és tovább fejlesszék a szomszédság és közösség éltető erejét.

LÉVAY ENDRE